

ZİHİN ENGELLİLER VE EĞİTİMİ

ÖZELLİKLERİ

Demografik ve Sosyal Özellikler

- Cinsiyet: Erkeklerde kızlara göre daha sıklıkla görülmektedir.
- Etnik özellikler: Bazı etnik gruplara ait çocukların zihinsel yetersizlik tanısı ile daha sıklıkla özel eğitim içerisinde bulunmalarına rağmen bunun, etnik özelliklerden daha çok SED veya benzer özelliklerden kaynaklandığı bilinmektedir.
- Kültürel özellikler: Aile dinamiklerinin, çocuğa ve eğitime verilen önemin, sağlanan destek sistemlerinin ve sosyo-ekonomik sistemlerin tümü özellikle hafif zihinsel yetersizlik durumunun ortaya çıkıp çıkmamasında önemlidir.
- SED ve aile özellikleri: Yoksulluk ve beraberinde ortaya çıkan beslenme bozuklukları, uygun uyaranların olmadığı çevre, anne-babanın eğitim düzeyinin çok düşük olması ve anne-babanın işinin olmaması gibi durumlar özellikle hafif zihinsel yetersizliğe sahip çocukların ailelerinin özellikleri arasındadır.

Bilişsel gelişim

- Bireyin bilişsel gelişimi , diğer bütün gelişimsel özellikleri ile yakından ilişkilidir.
- Zihinsel yetersizliği olan bireylerde bilişsel gelişimi inceleyen çalışmalar genellikle iki yaklaşım temelinde yapılmıştır.
  - Gelişimsel yaklaşım
  - Farklılık yaklaşımı

Gelişimsel yaklaşım

- Bu yaklaşıma göre zihinsel yetersizliği olan çocuklar, normal gelişim gösteren çocuklar gibi aynı gelişimsel aşamalardan aynı sıra ile geçmektedir.
- Zigler bu alanda çalışma yapan önemli isimlerden biridir.
- Zigler bu yaklaşım ile ancak hafif ve orta derecede zihinsel yetersizliği olan çocukların bilişsel gelişimlerinin açıklanabileceğini savunmuştur.
- Ağır ve çok ağır derecede zihinsel yetersizliği olan çocukların ise ayrı olarak ele alınması gerektiğini, çünkü organik sebeplere bağlı olarak ortaya çıkan yetersizlik durumunun bilişsel gelişimi gerçekleştiren sistemi bozduğunu bu yüzden farklı olduklarını savunmuştur.

Gelişimsel yaklaşım

- Zigler, gelişimsel yaklaşımında Piaget'in bilişsel gelişim kuramını temel alır.
- Piaget'in gelişimsel aşamaları:
  - Duyu-motor dönemi (0-2 yaş)
  - İşlem öncesi dönem (2-7 yaş)
  - Somut işlemler dönemi (7-11 yaş)
  - Soyut işlemler dönemi (11-12 yaş civarında başlayarak devam eder)
- Zigler'e göre, hafif ve orta derecede zihinsel yetersizliği olan çocuklar aynı gelişimsel sırayı takip ederler ama bu aşamaları geçme hızında ve ulaşabildikleri son aşama konusunda farklılıkları vardır.
- Inhelder'a göre, hafif ZY olanlar somut işlemler dönemine, orta ZY olanlar işlem öncesi döneme ulaşabilmekte ve ağır ZY olanlar ise duyu-motor döneminde kalmaktadırlar.

Farklılık yaklaşımı

- Zihinsel yetersizliği olan bireylerin bilişsel gelişimlerini açıklarken, yetersizliği olan her bireyin bilişsel gelişim ve süreçlerinin normal gelişim gösteren bireylerden farklılık gösterdiğini savunurlar.
- Lewin ve Kouin yaptıkları çalışmalar ile bu farklılıkların neler olduğunu anlamaya çalışmışlardır.
- Takvim yaşına göre eşleştirdikleri çocuklarla yaptıkları çalışmalarda önemli kanıtlar elde etmelerine rağmen, gelişimsel yaklaşımın geçersiz olduğuna dair kanıtları güçlü değildir.

Dikkat

- Dikkat, çeşitli ortamlarda ilgili bilgiye ulaşmak için ilgisizleri göz ardı etme, yeni bilgi arama, görsel imajların farklı boyutlarını karşılaştırma, bilişsel stratejileri esnek olarak kullanma, bir görev üzerinde odaklaşmayı sürdürebilme ve fizyolojik olarak çevreden yeni bilgi alımını kolaylaştırma gibi farklı süreçleri açıklamak için kullanılan bir terimdir.
- İki tür dikkat vardır:
- Seçici dikkat: Bireyin karıştırıcı, dikkat dağıtıcı uyaranları göz ardı etmesi, ilgili olanları seçmesi ve dikkatini vermesidir.
- Sürekli dikkat ise görevin tamamlanabilmesi için dikkatin sürdürülmesini ifade eder.

Dikkat

- Gelişimsel yaklaşıma göre, hafif ve orta derecede zihinsel yetersizliği olan bireylerin dikkat yetersizlikleri zeka yaşlarına uygundur.
- Farklılık yaklaşımına göre ise gelişimsel düzeyleri ve nedenlerinden bağımsız olarak zihinsel yetersizliği olan bireylerin dikkatleri, olmayanlara göre yetersizdir.
- Çalışmalar gelişimsel yaklaşımın bireylerin dikkat özelliklerini açıklamakta daha güçlü olduğunu yani zeka yaşının dikkat üzerinde etkili olduğu ve zeka yaşı arttıkça dikkat yetersizliklerinin azaldığını göstermiştir.

Dikkat

- Güdülenme zihinsel yetersizliği olan bireylerin dikkat becerilerini etkileyen ve farklılıklarla ilişkili olabilecek bir faktördür.
- Yaygın başarısızlık durumları yaşadıklarından dolayı, problem zme durumlarında dışsal ipuçlarını arama ve kullanmaya yönelik güdüleri vardır.
- Bir beceri veya problem üzerinde çalışırlarken, dışsal ipuçlarını aramaya çalışmaları dikkat becerilerinde yetersizliğe yol açabilmektedir.

Dikkat

- Zihinsel yetersizliği olan bireylerin ilgili uyaranlar üzerinde dikkat toplama aşamasında zorlukları vardır. Bu yüzden de odaklanma ve dikkatini verme becerilerini geliştirmek için daha çok zamana ihtiyaçları vardır.
- Aynı zamanda çok sayıda uyaran veya çok sayıda boyut üzerinde odaklanamazlar.
- Dikkatlerini çevrelerindeki uyaranlardan çok azına, bir yada birkaçına yöneltebilmektedirler.
- Bazı boyutları diğerlerine göre daha fazla tercih ederler.
- Dikkat süreleri kısadır.

Dikkat becerilerinin artırılması

- Zihinsel yetersizliği olan çocukların içinde buldukları bilişsel gelişim dönemi iyi belirlenmeli ve uygun öğretim yöntemleri kullanılmalıdır.
- Mümkün olduğunca 3 boyutlu uyaranlar kullanılmalıdır.
- Çocuğun dikkati önemli uyaranlara yönlendirilmelidir.
- Dikkat dağıtıcı uyaranlar ortamdan kaldırılmalıdır.
- Çocuğun göreve dikkat vermesi ödüllendirilmelidir.
- Görevin zorluğu yavaş yavaş artırılmalıdır.

Bellek

- Bellek edinilen bilgilerin hatırlanması becerisidir.
- Bilginin kodlanması, depolanması ve gerektiğinde geri çağrılmasını içerir.
- Zihinsel yetersizliği olan bireylerde bellek, seçici dikkatin sınırlı olması, prova etme becerilerinin yetersizliği ve genelleme problemleri ile ilişkilidir.
- Özellikle kısa süreli bellekte güçlükleri söz konusudur.
- Öğrenirken daha çok zamana ihtiyaçları vardır. Öğretimin buna göre planlanması gereklidir.

Bellek

- Bellek becerilerinin geliştirilmesi için prova etme becerileri öğretilir.
- Sözel provada beceri aşamaları birey tarafından yüksek sesle tekrar edilir.
- Görsel provada ise beceri ile ilgili resimlerin eşleştirilmesi veya sıralanması ile gerçekleştirilir.
- Öğrenilecek bilginin kısa aralıklarla prova edilerek öğrenilmesi belleği geliştirir.
- Ancak prova etme becerileri dil becerilerine dayandığından, çocuklar dili otomatik olarak kullanmaya başladıktan sonra daha yaygın olarak kullanılır.

Bellek

- Zihinsel yetersizliği olan bireyler bilgileri saklamak ve sonradan geri çağırarak üzere organize etmek konularında güçlükleri vardır.
- Bu yüzden bilginin gruplandırılarak (renk, işlev veya büyüklük vb.) aktarılması, bilginin organize edilmesini ve dolayısıyla öğrenilmesini kolaylaştırır.
- Bilginin öğrenilmesi ve hatırlanması için üst düzey bilişsel stratejileri kullanma becerileri öğretilir.
- Bellekteki güçlükleri nedeniyle, zihinsel yetersizliği olan bireylere bol tekrar ve alıştırma yaptırılmalıdır.
- Öğretim teknikleri olarak, pekiştiriciler, anlamlı parçalara bölme, model olma, alıştırma yaptırma, gerçek yaşamla ilişkilendirme, basitten karmaşığa sıralama, işlevselliği açısından beceriye uygun materyal kullanma sayılabilir.

Genelleme

- Öğrenilenlerin başka ortamlara genellenmesidir.
- Özellikle ağır derecede zihinsel yetersizliği olan çocuklarda genelleme güçlükleri söz konusudur.
- Öğrenilen ortam ve genelleme yapılacak ortam birbirine benzer ise genelleme daha kolay olur.
- İşlevsel beceriler daha kolay genellenir.
- Öğrenilen becerilerin yeni ortamlarda kullanılması için kurallar oluşturulursa genelleme daha kolay olur.
- Genelleme olduğunda çocuk ödüllendirilmelidir.

Gözlem yoluyla öğrenme

- Model alma, taklit etme ve gözlemleyerek öğrenme kavramlarını içerir.
- Birçok davranış gözlem yoluyla öğrenilir.
- Dışarıdan yönlendirmeye gereksinim duydukları için zihinsel yetersizliği olan bireylerin öğretiminde kullanılması önemlidir.
- Model olunacak davranışları iyi belirleyerek, olumlu davranışlara dikkatlerini yönlendirerek ve uygun davranışlar sergilendiğinde ödüllendirerek çocuğun gözlem yoluyla öğrenmesi kolaylaştırılabilir.

Akademik beceriler

- Zihinsel yetersizliğin derecesi akademik beceriler için önemli bir faktördür.
- Yetersizliğin derecesi arttıkça akademik becerilerin öğrenilmesi güçleşir.
- İşlevsel akademik beceriler öğretilmelidir.
- Çocuğa diğer ortamlarda sağlanacak destekler, uygun öğretim yöntemlerinin uygun materyaller kullanılarak uygun öğretimsel ortamlarda yapılması önemlidir.

Kavram bilgisi

- Diğer bilişsel becerilerdeki (dikkat, hafıza, gözlem yoluyla öğrenme, genelleme vb.) sınırlılıklar kavramların öğrenilmesini de zorlaştırmaktadır.
- Kavramlar içinde yer alan öğelerin tanımlanabilecek birçok özellikleri nedeniyle öğrenilmesi güç olabilir.
- Hafif zihinsel yetersizliği olan çocuklar, temel kavramların öğrenilmesinde 4-7 yıl geridedirler.
- Zeka yaşına göre ise 1-2 yıl geride performans göstermektedirler.

Okuma ve matematik beceriler

- Okuma becerilerin kazanılmasında değişik görüşler vardır.
- Bazı araştırmacılar 4-6. sınıf düzeyinde, bazıları 3-4. sınıf düzeyinde bazıları ise 2.-3. sınıf düzeyinde okuma becerilerinin kazanılabileceğini savunmuşlardır.
- Hem okumadaki sınırlılıkları nedeniyle hem de genel olarak anlama zorlukları nedeniyle, okuduğunu anlamada da güçlükleri vardır.
- Aritmetik işlemlerde yeterli performans gösterebilirken, anlama ve akıl yürütme gerektiren matematiksel işlemlerde daha düşük performans göstermektedirler.

Dil ve konuşma özellikleri

- Normal dil gelişiminin bilinmesi, çocuklardaki gecikme ve problemlerin fark edilmesi için önemlidir.
- Zihinsel yetersizliği olan çocukların dil gelişimleri gelişimsel yaklaşım ile açıklanır.
- Konuşma bozuklukları da (artikülasyon, ses ve akıcılık bozuklukları) yaygın olarak görülür.
- Çocuklarda kaslarla ilgili problemler, yapısal bozukluklar ve işitmede yetersizlikler, zihinsel yetersizliğin yanı sıra konuşma bozukluklarına yol açar.
- Hafif zihinsel yetersizliği olan çocuklar uygun dil ve konuşma becerilerin kazanabilmekte ama yine de soyut ve karmaşık yapıları kullanma ve anlamada problemler sergilemektedirler.
- Dil ve konuşma bozuklukları çocukların diğer akademik alanlarda da problemler göstermesine neden olmaktadır.

Dil ve konuşma özellikleri

- Ağır derecede zihinsel yetersizliği olan çocuklarda ileri derecede dil ve konuşma bozuklukları görülmektedir.
- Hem alıcı dilde (anlamadaki güçlükleri ve dilin kurallarını öğrenememeleri nedeniyle) hem de ifade edici dilde (konuşma bozuklukları ve dil kurallarını öğrenememeleri nedeniyle) zorlukları olur.
- Dil ve konuşma bozuklukları olan çocuklarda alternatif iletişim yöntemlerinin kullanılması ve öğretilmesi, işlevsellik kazandırılması açısından önemlidir.
- Dilin geliştirilmesinde davranışsal yöntemler (taklit becerilerinin geliştirilmesi) kullanılmalı ve mümkün olduğunca doğal ortamlarda öğretim yapılmalıdır.